

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA**

**POLITICA ECONOMICĂ DIN ROMÂNIA
COMUNISTĂ ÎN PROCESUL INDUSTRIALIZĂRII
1948-1989
STUDIU DE CAZ ZONA DEJ-GHERLA
(REZUMAT)**

Conducător științific:

Prof. Univ. Dr. **CSUCSUJA ISTVAN**

Doctorand:

SORIN – CĂLIN BORZAN

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”

CLUJ-NAPOCA

Facultatea de Istorie și Filosofie

TEZĂ DE DOCTORAT

POLITICA ECONOMICĂ DIN ROMÂNIA COMUNISTĂ

ÎN PROCESUL INDUSTRIALIZĂRII 1948-1989

STUDIU DE CAZ ZONA DEJ-GHERLA

Conducător științific:

Prof. Univ. Dr. **CSUCSUJA ISTVAN**

Doctorand:

SORIN – CĂLIN BORZAN

Cluj-Napoca

2010

CUPRINS

INTRODUCERE	5
CAPITOLUL I	8
I. 1. URBANIZARE ȘI DEZVOLTARE SOCIALĂ ÎN ZONA DE CONFLUENȚĂ A SOMEȘURILOR	8
I. 1. 1. Condițiile geografice și naturale ale dezvoltării economice a zonei Dej - Gherla	11
I. 1. 2. Evoluția structurilor economice, sociale și culturale. Dej și Gherla – în devenire ca centre urbane.	25
CAPITOLUL II	92
II. 1. TRANSFORMĂRILE POLITICE ȘI SOCIALE DIN ROMÂNIA. REFACEREA ECONOMICĂ DE DUPĂ RĂZBOI	92
II. 1. 1. Condițiile istorice interne și internaționale ale instaurării regimului comunist	92
II. 1. 2. Modalități și etape ale instaurării regimului comunist în România și în județul Someș.....	102
CAPITOLUL III	136
III. 1. LEGITĂȚILE CONSTRUCȚIEI SOCIALISTE. PROCESUL INDUSTRIALIZĂRII	136
III. 1. 1. Cadrul legislativ creat pentru transformarea economiei și pentru declanșarea construcției socialismului.....	156
III. 1. 2. Noua organizare administrativ-teritorială și instituțională a țării din anul 1950	160
III. 1. 3. Naționalizarea principalelor mijloace de producție și începutul colectivizării agriculturii	173
III. 1. 4. Eficiență și ineficiență economică, în etapa „construirii bazei tehnico-materiale a socialismului”	205
CAPITOLUL IV	218
IV. 1. INTENSIFICAREA PROCESULUI INDUSTRIALIZĂRII. ETAPA „CONSTRUIRII SOCIETĂȚII SOCIALISTE MULTILATERAL DEZVOLTATE”	218
IV. 1. 1. Noile dimensiuni ale teoriei construirii socialismului în epoca Ceaușescu	218
IV. 1. 2. Aspectele și obiectivele locale ale dezvoltării economice - zona Dej-Gherla	228
IV. 1. 2. 1. Economia municipiului Dej în perioada 1965-1989.....	228
IV. 1. 2. 2. Inundațiile catastrofale din mai-iunie 1970 – efecte în plan economic și social	283
IV. 1. 2. 3. Economia municipiului Gherla în perioada 1965-1989	288
CAPITOLUL V	300

V. 1. SCHIMBĂRILE PRODUSE ÎN STRUCTURA SOCIALĂ. RECRUTARTEA FORȚEI DE MUNCĂ PENTRU INDUSTRIA DIN ORAȘELE DEJ ȘI GHERLA	300
V. 1. 1. Impactul industrializării și colectivizării agriculturii asupra mobilității forței de muncă.....	303
V. 1. 1. 1. Transferul forței de muncă din agricultură în industrie. Pregătirea forței de muncă.....	317
V. 1. 2. Populația și fenomenul urbanizării.....	336
CONCLUZII	346
BIBLIOGRAFIE.....	355

CUVINTE-CHEIE

Zona Dej-Gherla, procesul industrializării, cooperativizarea agriculturii, naționalizarea, regimul totalitar, economie, forța de muncă, epoca Ceaușescu, reorganizare administrativ-teritorială, fenomenul urbanizării, eficiență și ineficiență economică, baza tehnico-materială a socialismului, societatea socialistă multilateral dezvoltată, planuri cincinale, investiții, acumulare, epoca Gheorghe Gheorghiu-Dej.

REZUMAT

Investigarea unei teme situate la interferența acțiunii a două științe, așa cum este istoria și științele economice, poate fi binevenită și de interes major, mai ales dacă avem în vedere marele adevăr conform căruia eforturile prezentului se reazămă întotdeauna pe fundamentul trecutului. Se evidențiază, în felul acesta, caracterul pragmatic și de mare folos în viața omenirii a științei istorice, care poate oferi soluții pentru conducători în rezolvarea marilor probleme cu care se frământă omenirea și societatea.

Am abordat în cercetarea noastră tema: „Politica economică din România comunistă în procesul industrializării – 1948-1989. Studiu de caz zona Dej-Gherla” care am considerat că este de interes mai larg, atât din punct de vedere al științei istorice, cât și din cel al unei economii reale. În alegerea temei am ținut seama și de importanța în viața politică și socială a spațiului geografic, numit „someșan”, pe care s-au desfășurat faptele și evenimentele din tema tratată.

În primul capitol al lucrării (**Urbanizare și dezvoltare socială în zona de confluență a someșurilor**) s-a arătat că dezvoltarea societății omenești a fost întotdeauna dependentă și condiționată de spațiul geografic pe care a luat naștere, s-a organizat și a evoluat de-a lungul timpului. Spațiul geografic al zonei Dej-Gherla face parte din Podișul Someșan și poate fi caracterizat printr-o îmbinare a reliefului structural cu cel sculptural, reprezentând suprafețe slab înclinate și abrupturi de custe, cauzate de orizonturile dure și tufuri miocene, cum este tuful de Dej. Din punct de vedere al vegetației, această zonă este acoperită de ierburi și păduri de fag. O altă bogăție a subsolului este sarea de cea mai bună calitate, bogăție care a dat conținut și sens îndeletnicirilor umane care s-au desfășurat pe acest teritoriu. Sarea este una din bogățiile care aduce beneficii și determină existența și condiția umană din cele mai vechi timpuri și până în

zilele noastre. Întreg arealul este o zonă colinară, cu aşezări umane răsfirate, cu reţeaua de râuri şi văi care înaintează spre Culoarul Someşului, râul colector al afluenţilor din zonă. În felul acesta Dejul poate fi considerat ca un oraş de confluenţă.

Pe acest spaţiu au apărut şi s-au dezvoltat două oraşe şi multe aşezări rurale. Cele două oraşe sunt Dej şi Gherla, care au luat naştere încă în perioada antică. Astfel descoperirile arheologice pe teritoriul Dejului coboară până în neolitic şi se înmulţesc şi capătă consistenţă în epoca metalelor, ca urmare a exploatării sării. Gherla este aşezată pe teritoriul vechiului castru roman Congri, pe aşezarea militară dezvoltându-se şi o aşezare civilă.

În continuare, în cuprinsul primului capitol se realizează o radiografie a evoluţiei structurilor economice, sociale şi culturale din Dej şi Gherla în devenirea lor ca centre urbane.

Prima atestare documentară a Dejului datează din anul 1214, când este amintit ca loc de îmbarcare a sării, într-un act emis de regele Andrei al II-lea. Dejul a fost un centru minier, meşteşugăresc şi de comerţ, fiind aşezat într-un punct strategic al Transilvaniei, iar din punct de vedere administrativ-teritorial oraşul Dej a fost reşedinţa comitatului Solnocul Interior, menţionat prima oară în 1166. Din lăţirea acestui comitat (voievodatul de pe Someş) s-a format voievodatul Transilvaniei, fapt confirmat şi de titulatura voievozilor Transilvaniei care se numeau „Vaievodae Transilvaniae et Comes de Solnoc”, adică şi comiţi de Solnoc. De-a lungul timpului, oraşul Dej a fost atât un centru economic cât şi unul administrativ teritorial, fiind pe rând, reşedinţa comitatului Solnocul Interior până în 1876, mai apoi a comitatului Solnoc-Dăbâca până la 1925 şi a judeţului Someş până în 1950, când a fost transformat în centru de raion, iar din anul 1968 are rangul de municipiu.

Ascensiunea şi dezvoltarea urbei situată puţin în aval de confluenţa Someşului Mare cu Someşul Mic s-a datorat în primul rând exploatării sării, localizării teritorial-geografice deosebite, precum şi sarcinilor administrative şi cu siguranţă, Dejul a cunoscut o evoluţie mai pronunţată spre statutul de oraş comparativ cu alte aşezări, datorită importanţei extragerii sării.

Oraşul Gherla s-a format şi s-a dezvoltat pe locul vechiului castru roman Congri, în apropierea zidurilor cetăţii Novum Castrum, ridicată de guvernatorul Gheorghe Martinuzzi, la mijlocul secolului al XVI-lea. În dezvoltarea Gherlei un rol important a jucat populaţia armeană venită din Moldova la 1672.

Capitolul al II-lea al lucrării(**Transformările politice şi sociale din România. Refacerea economică de după război**) investighează condiţiile istorice interne ale instaurării

regimului comunist și abordează modalitățile și etapele instaurării regimului de extremă stângă în România și în județul Someș.

În tratarea temei s-a arătat că zona de confluență a Someșurilor a fost un spațiu geografic supus eforturilor războiului antihitlerist și eliberării patriei de sub jugul străin.

După eliberarea orașului Cluj la 11 octombrie 1944, trupele sovietice și românești au avut în față posibilitatea continuării ofensivei în partea centrală și de vest a Transilvaniei. Armata a 4-a Română, sub comanda generalului Avramescu, a declanșat acțiunile militare din cea de a doua etapă a eliberării țării. La data de 13 octombrie a fost eliberat orașul Gherla, iar la 15 octombrie 1944 din direcția Ocna Dej au intrat în Dej primele trupe eliberatoare. În scopul asigurării ordinii și disciplinei în rândurile cetățenilor, în cele două orașe se formează noile autorități locale, care s-au preocupat de normalizarea vieții și de asigurarea celor necesare traiului populației. În pofida normalizării vieții cotidiene se constată comiterea unor abuzuri din partea trupelor sovietice care au săvârșit jafuri și silnicii în detrimentul populației locale. Pe de altă parte unii reprezentanți ai comuniștilor au săvârșit samavolnicii și omucideri cărora le-au căzut victime mai mulți cetățeni din Dej și Gherla.

Anii 1945-1947 au reprezentat o perioadă grea pentru viața dejenilor și a gherlenilor, datorită lipsurilor inerente determinate de distrugerile și lipsurile provocate de război. Eforturile autorităților locale și a populației locale s-au îndreptat spre refacerea și dezvoltarea vieții economice locale. S-au depus eforturi pentru restabilirea legăturilor bune dintre localități, dintre județ și restul țării. Armatele germano-ungare în retragere au distrus podurile, drumurile și căile ferate. În refacerea infrastructurii din județ populația locală a prestat mii de ore de muncă voluntară.

Populația locală se aproviziona de pe piață, așa cum putea, iar pâinea a fost asigurată pe bază de cartelă de stat: 500 de grame de pâine pentru muncitori și funcționari, iar pentru ceilalți câte 300 de grame.

În plan economic, în Dej au existat trei mari întreprinderi comerciale: Rafinăria de Petrol, Moara Sistematică Dejeană și Fabrica de Ciment Trassia, iar în Gherla au funcționat mai multe întreprinderi mici, manufacturiere, legate de industria morăritului și procesarea cărnii. Primele două au fost aruncate în aer de armata germană în retragere, iar fabrica de ciment a rămas intactă, fiind bun german. Calea ferată pe ruta Dej-Cluj a fost refăcută în luna iulie 1945, fapt ce va duce la revigorarea comerțului. În domeniul agricol au fost expropriate circa 150 de

iugăre de teren care a fost cultivat de noii împroprietăriți cu rezultate foarte bune, datorită timpului favorabil.

Evenimentele care s-au succedat după 23 August 1944 au demonstrat că reprezentanții sovietici au jucat rolul unei forțe de guvernământ, au susținut linia politică a partidului comunist, care mergea în direcția desființării și asimilării partidelor politice de stânga. Degringolada partidelor și confuzia vieții politice au creat o stare ambiguă la nivelul populației țării. Partidele politice au fost în permanență ținta manevrelor comuniste, care urmăreau discreditarea, dezavuarea, fărâmițarea și aservirea acestora intereselor proprii.

Problema principală a anului 1946 pentru comuniști, a fost aceea a alegerilor parlamentare, de fapt câștigarea acestora prin orice mijloace. La 19 noiembrie 1946 au loc primele alegeri postbelice, care au fost indubitabil pierdute de comuniști, lideri ai Blocului Partidelor Democratice. Alegerile, în urma falsificării grosolane a rezultatelor de către comuniști, au creat în țară și în județul Someș o serie de reacții adverse. În urma amplificării mișcării populației în favoarea respectării corectitudinii alegerilor, în Dej are loc prima revoltă anticomunistă din țară. La Dej, manifestările anticomuniste s-au desfășurat în piața centrală a orașului. Aici, populația ține piept forțelor intervenționiste, act cunoscut în istorie sub numele de Rebeliunea de la Podul Someșului. A fost prima mare mișcare anticomunistă din România, cu repercusiuni asupra populației și vieții locale ulterioare. Cu ocazia investigării evenimentelor din zilele de 19-25 noiembrie 1946 am reușit să identificăm și să chestionăm un martor ocular la aceste evenimente. Relatarea acestui martor constituie un izvor important în cercetarea evenimentelor de importanță națională pentru epoca respectivă.

Procesul pregătirii vieții economice a României pentru o economie centralizată și planificată a demarat cu reforma agrară, realizată pe 23 martie 1945. A fost una din măsurile economice imediate îndeplinite de guvernul dr. Petru Groza și a fost legiferată prin Decretul Lege nr. 187 din 20 martie 1945. Au fost împroprietărite peste 400.000 de familii de țărani fără pământ, însă realitatea a evidențiat că a fost vorba de un „dar otrăvit”, deoarece prin această reformă s-a urmărit doar câștigarea încrederii celor de la sate în noul regim. De fapt, „forțele democratice” și mai precis comuniștii, aveau alte scopuri care vor fi identificate în curând, în anul 1949, când a fost declanșată cooperativizarea agriculturii. Caracteristică pentru concepția de formă, era și prevederea ca bunurile ce cădeau sub incidența legii, terenuri sau inventar agricol, să treacă imediat în proprietatea statului. În primăvara anului 1948 lucrările de aplicare a

reformei agrare au fost, în linii mari încheiate. Au fost expropriate 155.823 proprietăți, în suprafață totală de 1.468.945 hectare de teren agricol.

Pe teritoriul județului Someș, cu reședința la Dej, reforma agrară s-a aplicat sincron cu măsura similară din toată țara. Privitor la structura de proprietate a terenurilor agricole someșene, se poate constata preponderența micilor suprafețe agricole, aflate în proprietatea țăranilor individuali. Din studiul istoriei proprietății pământului din zonă, reiese faptul că, de-a lungul timpului, în județul Someș, nu s-au format mari latifundii. Doar câțiva proprietari, proveniți din familii nobiliare, au stăpânit suprafețe de pământ agricol, de întindere mijlocie, ceea ce nu a generat concentrarea terenului agricol în mâinile câtorva latifundiari. Chiar și în aceste condiții, reforma agrară din anul 1921, una dintre cele mai complete și democratice din Europa, a dus la fărâmițarea proprietății agrare. În felul acesta, unele stăpâniri agrare, care s-au întins doar la sute de hectare de teren agricol, dar și neagricol, aflate în mâinile unor familii mai însemnate, ca și Bethlen, Bánffy, Korniș, Vaida-Voevod, Bilțiu, Barbul, Mihali și alții, s-au fărâmițat, jucând un rol mai puțin însemnat în producția de bunuri agricole ale țării.

Se poate, totuși, remarca, faptul că în jurul unor castele sau conace ale familiilor mai însemnate, s-au înființat ferme model și parcuri dendrologice, unde s-au introdus și s-au naturalizat, o serie de plante, legume și pomi fructiferi, din alte regiuni ale lumii. În felul acesta, s-a introdus și s-a răspândit cultura sparanghelului, a conopidei, a vinetelor, a caiselor, a perilor iesefini și bergamotte, a cireșilor și căpșunilor, precum și a castanilor comestibili. Pot fi date ca exemplu, fermele și parcurile dendrologice de la Arcalia, a familiei Bethlen, a lui Mihali în satul Chizeni, Barbul în Bârsăul Mare, Vaida-Voevod la Olpret (azi Bobâlna) și Bánffy în Bonțida. În cazul unor localități rurale, câte un învățător, devenit lider în comunitate, cu vederi progresiste și cu înclinații spre agricultură, a încetățenit și a răspândit cultura unor pomi fructiferi sau a viței de vie, ceea ce a avut consecințe pozitive asupra evoluției și prosperității materiale ale localnicilor, care se resimte până în zilele noastre. În acest mod, s-a introdus și s-a răspândit creșterea cireșilor în satul Dicia, care datorită amplitudinii acestei culturi, a ajuns vestit în toată țara, și și-a luat numele de Cireșoia.

Făcând un bilanț al structurii de proprietate a terenului agricol cerealier din județul Someș, obiect al reformei agrare, se poate afirma că în proporție de 74% a fost în proprietatea producătorilor mici și mijlocii, 18 % în proprietatea latifundiilor, iar restul a format rezerva de stat. Au lipsit proprietățile mănăstirești de o extindere mai mare. Din studiul situației reformei agrare în județul Someș, la data de 1 octombrie 1947, reiese următoarea stare de fapt:-

Suprafața total expropriată = 12.108 ha;-Numărul moșiilor expropriate = 239;-Număr împroprietăriți = 14.460;-Titluri scrise și distribuite = 13.000.

Situația reformei agrare din 1945 este relevantă în cazul Ocolului agricol Ciceu-Dej, unde au fost expropriate 31 de mari proprietăți, incluzând o suprafață de 18.800 iugăre de pământ agricol, care s-a distribuit la 1.698 de familii de țărani. Cei mai mulți, în număr de 433 au fost împroprietăriți la Dej, cei mai puțini în satul Ciceu-Corabia, respectiv 5. Coroborând și comparând datele reformei agrare referitoare la județul Someș, respectiv suprafețele de teren expropriate, cu numărul și componența familiilor împroprietărite, se evidențiază faptul că terenul agricol distribuit țăranilor, circa 19.000 de iugăre de pământ, a fost cu totul insuficient pentru a satisface posibilitățile de producția a țăranilor. În urma reformei agrare s-a schimbat structura proprietății agricole, realizându-se ceea ce s-a numit în epocă „lichidarea moșierimii din punct de vedere economic”, prin desființarea proprietății funciare de peste 50 de hectare.

În ceea ce privește industria și prestațiile din județul Someș, se poate constata preponderența industriei mici, meșteșugărești, care asimila forța de muncă calificată din mediul urban și rural.

Din studiul celor 526 de dosare ale firmelor înregistrate la Camera de Comerț și Industrie a județului Someș, în perioada 1945-1949, reiese că majoritatea micilor întreprinzători activau în domeniul comerțului, meșteșugurilor, prestărilor de servicii, transporturi și în domeniul financiar. În urma întocmirii unei situații statistice putem realiza un clasament al întreprinderilor, și anume: - 349 de firme aveau activitate de comerț; - 29 erau băcăni; - 28 erau mori de cereale; - 13 erau cărciumi; - 1 atelier de confecții; - 5 erau măcelării; - 4 erau brutării; - 3 erau manufacturi; - 3 erau ateliere de confecționare opinci; - 3 erau ateliere de confecționare opinci; - 3 erau exploatare carieră; - 3 erau farmacii; - 3 erau fabrici de sifon; - 3 erau cofetării; - 3 erau hotel restaurant; - 3 erau fabrică de lichior; - 2 erau ceasornicării; - 2 aveau activitate de expeditor; restul întreprinderilor existente în această perioadă fiind unice. În lucrare este prezentată situația în detaliu a firmelor, cu nominalizarea proprietarului, a activității și a perioadei de funcționare.

În privința situației din industrie, în primăvara anului 1945 erau vizibile dezorganizarea produsă de continuarea războiului, ocupația sovietică și cererile crescânde în contul reparațiilor, lipsa de materii prime, cheltuielile mari pentru susținerea armatei române pe frontul de Vest, situația precară a transporturilor, cu parcul rulant al căilor ferate redus la mai puțin de jumătate, lipsa cronică de carburanți, tulburarea mecanismelor economice după preluarea puterii de către

guvernul pro comunist, inflația crescândă, etc.. Începând cu 19 iunie 1945 industria a început să treacă la producția de pace. Cu aceasta începe procesul de monopolizare de către stat, centralizare și conducerea unică a vieții economice. Un rol determinant în acest proces a avut Legea nr. 119 din 11 iunie 1948 privind naționalizarea principalelor mijloace de producție. Aceasta a însemnat practic aducerea vieții economice sub comanda comuniștilor și a statului. Proprietatea de stat a constituit o garanție în realizarea vieții economice la comandă.

Guvernul sovietic era interesat în monopolizarea producției și comerțului exterior al României. Societățile sovromuri au fost principalul instrument prin care Uniunea Sovietică a exploatat statele din sfera sa de influență. Timp de zece ani, până în 1956, când aceste sovromuri au fost desființate, mare parte din surplusul economic al României și al județului Someș au fost dirijate spre Uniunea Sovietică.

Controlul comunist asupra vieții economice s-a realizat și prin elaborarea unor planuri economice, primele fiind planuri anuale, 1949, 1950, trecându-se apoi, conform modelului sovietic, la planuri cincinale care s-au desfășurat după un altgoritm bine cunoscut.

Capitolul al III-lea al lucrării(**Legitățile construcției socialiste. Procesul industrializării**) tratează problema industrializării în condițiile legităților construirii socialismului.

Industrializarea socialistă a fost apreciată de teoreticienii comunismului ca un factor hotărâtor în asigurarea economică a socialismului asupra capitalismului, în lichidarea pluralității sectoarelor în economie, în victoria, consolidarea și dezvoltarea relațiilor de producție socialiste. Conform teoriei comuniste industrializarea socialistă se înfăptuiește planificat. S-a considerat că nu poate fi vorba de o industrializare reală fără a asigura dezvoltarea industriei grele și în contextul ei, a industriei constructoare de mașini și utilaje, a industriei chimice, etc.. În viziunea comunistă, recunoșterea rolului conducător al statului socialist nu este o problemă teoretică, ci are o mare semnificație practică. În felul acesta, statul socialist conduce și reglementează producția socialistă. Acesta folosește legile economice atât în elaborarea politicii sale în domeniul economic cât și în determinarea sarcinilor construcției socialiste și alcătuirea planurilor economice. Conducerea planificată a economiei, determinarea prin planul de stat a direcțiilor principale ale dezvoltării economiei naționale, stabilirea celor mai juste proporții între diferite ramuri, între acumulare și consum, reprezintă forma principală de manifestare a funcției economico-organizatorice a statului.

O primă etapă a construcției socialiste în România este cea a construirii bazei tehnico materiale a socialismului, care cuprinde perioada 1948-1965 și este cunoscută și ca perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej.

În lucrare sunt tratate legăturile liderului comunist Gheorghe Gheorghiu –Dej cu orașul de la confluența Someșurilor. Liderul comunist a stabilit relații multiple cu mai mulți cetățeni ai orașului în perioada când a activat aici, unele din acestea dovedindu-se a fi durabile, ele menținându-se și în perioada când Dej era lider de partid și de stat.

Una din măsurile administrative ale epocii Gheorghiu Dej a fost reorganizarea administrativ-teritorială din anul 1950. Reorganizarea s-a realizat după modelul sovietic, pentru a corespunde „noilor funcțiuni ale Statului în condițiile regimului de democrație populară...”. Orașul Dej a fost degradat și în noile condiții a devenit centru de raion, fiind inclus în Regiunea Cluj. În total, în compunerea Raionului Dej au fost incluse un număr de 107 sate, organizate în 27 de comune, la care se adaugă reședința raionului, orașul Dej. Dejul nu a mai revenit din situația de decădere nici până în prezent, cu toate că de-a lungul istoriei a fost reședința celui mai vechi județ din Transilvania (Solnoc Interior = Someș).

Trecerea la construirea socialismului a însemnat o economie centralizată, planificată sub autoritatea statului. În implementarea acestui tip de economie un rol important a avut extinderea proprietății statului asupra mijloacelor de producție. Acesta a fost și rostul naționalizării din 11 iunie 1948. Statul totalitar devenea unicul proprietar al mijloacelor de producție.

Din studiul documentelor din această perioadă referitoare la județul Someș, reiese faptul că au fost naționalizate principalele mijloace de producție aflate în proprietate particulară. Dintre cele mai importante unități productive, au fost:

- *Fabrica de Cherestea din Strâmbu-Băiuș* aflată în proprietatea lui Fratai Cristof, director numit Cristea M. Ludovic, calfă tâmplar;
- *Societatea Electrică pe acțiuni din Dej-Mănăstirea*, director numit Lădar Alexandru, subinginer din uzină;
- *Fabrica de conserve* din Gherla aflată în proprietatea lui Teleki Eugen, cu o capacitate de 2.500 tone/an, director numit Chira Eugen tâmplar din orașul Gherla;
- *Fabrica de Spirt* din Gherla, cu sediul central la Cluj, director numit Tudoran Partenie, calfă-mecanic Cooperativa „Cruțarea” Gherla;

- *Fabrica de Marmeladă* din Dej, proprietatea Uniunii Agrare Maghiare din Cluj, cu o capacitate de 1.200 kg. marmeladă în 8 ore și 6.000 kg. de pulpă în 8 ore, director numit Aytai Nicolae, calfă comercială din Dej;
- *Rafinăria de Petrol din Dej* în proprietatea lui Veinberger Alice, avariata în proporție de circa 50%, cu o capacitate de 300 vagoane lunar și o capacitate de înmagazinare de 600.000.000 litri, director numit Bența Vasile, mecanic C.F.R. din Dej;
- *Minele de Mică și Mangan*, proprietar Ganz S.A., respectiv statul maghiar, din comuna Răzoare, director numit Besinschi Adalbert, picher din comuna Târgu Lăpuș;
- *Moara sistematică din Dej* aflată în proprietatea lui Francisc Pavelca, cu o capacitate de 22.000 kg/24 ore, forță 60 H.P., utilaj 2 valțuri duble și 2 pietre, director numit Szilagyi Alexandru, mecanic din Dej;
- *Societatea de Electrificare în regie comercială*, din comuna Cireșoaia, proprietari Frații Marton și soții, care posedă un generator de 40 KW – 16 H.P., director numit Racz Ștefan, mecanic din Dej;
- *Fabrica de gheață* din Dej, proprietatea lui Kehler și Micșa, director numit Clerman Iacob, măcelar din Dej;
- *Banca pentru Agricultură, Industrie și Comerț S.A.* din Dej, director numit, Secler Alexandru, contabil din Dej
- *Fabrica de Cărămidă din Gherla* a lui Casiu Pop, cu o capacitate de 200.000 bucăți cărămizi și 50.000 de țigle lunar, forță motrice 60 H.P., director Gizel Edmund, mecanic din fabrică.

La data de 24 iunie 1948 Comisia Județeană de Naționalizare Someș, raporta că a naționalizat un număr de 62 întreprinderi conform Legii nr. 119.

În baza Decretului nr. 92/1950, au fost naționalizate în orașul Dej un număr de 257 apartamente, aparținătoare unui număr de 57 de proprietari, iar în orașul Gherla au fost naționalizate 86 apartamente, aparținând unui număr de 16 proprietari, precum și clădirile aparținătoare Băilor Băița de lângă Gherla.

Naționalizarea principalelor mijloace de producție, a întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transporturi, a instituțiilor sanitare particulare, cinematografele, caselor de filme și laboratoarelor de filme, precum și a unor imobile, a fost continuată și completată cu Organizarea Cooperației în România, și așezarea mișcării

cooperatiste pe baze noi, socialiste, folosind „experiența bogată a Cooperației Sovietice, cea mai înaintată cooperatie din lume”.

Paralel cu înfăptuirea naționalizării în industrie, s-a trecut și la colectivizarea agriculturii. La Plenara C.C. al P.C.R. din 3-5 martie 1949 s-a adoptat Rezoluția privind transformarea socialistă a agriculturii prin înființarea cooperativelor de producție și a gostaturilor. Procesul s-a desfășurat prin deposedarea totală a țăranilor de pământ și de inventarul agricol. Cooperativizarea agriculturii s-a încheiat în aprilie 1962, lăsând în urmă, circa 80.000 de victime din rândurile țăranimii. În județul Someș peste 85% din terenul agricol a fost cooperativizat. Zonele necuprinse în colectivizare au fost cele din spațiul montan, greu accesibil.

Conducerea planificată a economiei, determinarea prin planul de stat a direcțiilor principale ale dezvoltării economice, reprezenta forma principală de manifestare a funcției economico-organizatorice a statului socialist. După două planuri anuale, cu începere din anul 1951 au fost adoptate planurile cincinale. Potrivit documentelor de partid, primul cincinal a avut ca obiectiv dezvoltarea industriei grele. Conform algoritmului, au urmat alte planuri cincinale, care au avut ca scop, de asemenea, dezvoltarea industriei grele și cu precădere cea a construcției de mașini.

Dezvoltarea industriei în orașele Dej și Gherla s-a realizat după Congresul al VII-lea al P.C.R. (Congresul al II-lea al P.M.R.), din 1955, care, elaborând directivele planului cincinal 1956-1960, a pus accent pe dezvoltarea de noi centre industriale, de noi subramuri, pe repartizarea mai controlată a acestora în teritoriu.

Din studiul datelor economice din perioada 1955-1965, reiese faptul că în anul 1965, numărul întreprinderilor din industria socialistă, în orașul Dej a fost de 8. Împărțirea lor pe forme de proprietate și subordonare ne indică faptul că din cele 8, 7 aparțineau industriei de stat și 1 industriei cooperatiste, iar din cele 7 aparținătoare industriei de stat, 6 erau de subordonare republicană și 1 de subordonare locală. Datele indică faptul că în producția globală, industria socialistă de stat, era preponderentă cu 240.199 mii lei din total industrie de 256.210 mii lei, față de industria cooperatistă care participa cu doar 16.011 mii lei. În orașul Gherla funcționau, la finele perioadei analizate, 3 mari întreprinderi, din care de subordonare republicană 1, de subordonare locală 1, ambele aparținând industriei socialiste și 1 aparținând industriei cooperatiste. În ceea ce privește producția globală pe forme de proprietate, în anul 1965 industria socialistă de stat a avut preponderență cu 203.122 mii lei/an, față de cea cooperatistă care realiza doar 8.276 mii lei/an.

Dintre marile întreprinderi producătoare de bunuri industriale au fost: Fabrica de ciment – Refractoria din Dej; Depoul C.F.R. Dej-Triaj; Fabrica de mobilă Dej; Fabrica de conserve 11 Iunie Dej; Salina Ocna Dej. În orașul Gherla, în această perioadă a intrat în funcțiune Fabrica de Placaje și Plăci aglomerate, iar în anul 1960, prin Hotărârea Consiliului de Miniștrii a fost definitivat profilul Combinatului de Industrializare a Lemnului. Deasemenea, în orașul Gherla a fost înființată în 1951 Întreprinderea de Industrie Locală „Someșul” Gherla, formată din: Fabrica de cărămidă, 3 prese de ulei, două darace pentru lână și 16 mori.

În dezvoltarea industrială a zonei Dej-Gherla un rol important au avut investițiile. S-a ajuns în felul acesta, ca investițiile în industria orașului Dej să ajungă în anul 1965 la aproape 400.000 mii lei, din care peste jumătate erau destinate industriei grele.

Dezvoltarea industrială a orașului Dej în perioada 1949-1965, s-a desfășurat în jurul a două mari unități economice: una legată de transportul pe calea ferată și alta legată de Combinatul de Celuloză și Hârtie din Dej, acesta din urmă fiind dat în folosință la sfârșitul perioadei amintite.

Căile Ferate Someșene au cunoscut de-a lungul timpului o dezvoltare continuă, atât ca număr și lungime a secțiilor de remorcare, cât și ca număr de locomotive în dotare. Al doilea Război Mondial a provocat pierderi grele căilor ferate someșene. Până în vara anului 1945, prin munca susținută a C.F.R.-iștilor, Căile Ferate Someșene au fost refăcute aproape în întregime.

În anul 1947 se redau în circulație tronsoanele feroviare Ilva Mică - Vatra-Dornei și Deda-Sărățel, înregistrându-se astfel circuitul feroviar intracarpatic Dej-Deda-Brașov și Sibiu-Cluj-Dej. În decembrie 1949 se inaugurează linia ferată Salva-Vișeu cu legături extinse la Sighetul Marmației, Borșa și Câmpulung la Tisa.

Ca urmare a acestor noi și mari curente de bruto devine tot mai pregnantă necesitatea construirii unei mari stații de triere la locul de întâlnire de la Dej. În anul 1951 se stabilește locul de începere a lucrărilor pentru noua stație în Dej, lucrări care se termină în anul 1953, când Stația Dej Triaj se dă în exploatare.

Proiectul de construire a unei stații de triaj cu posibilități mari de prelucrare a vagoanelor impunea ca aceasta să fie deservită de un depou pe măsură. Astfel că în apropiere de lucrările la noua Stație Dej Triaj, pe un vechi amplasament se încep lucrările la noul depou de locomotive. Lucrările au început în anul 1952 și au durat până în anul 1955, când la data de 31 martie activitatea depoului din Dej Călători este preluată de noul Depou Dej Triaj. La darea în exploatare a Depoului Dej Triaj acesta era cel mai mare și mai modern depou din țară, după

Timișoara. Începând cu anul 1957 la Depoul Dej sunt repartizate locomotive de mare putere, iar în decembrie 1966 a fost adusă aici prima locomotivă diesel.

Desigur, dezvoltarea și modernizarea depoului C.F.R. de la Dej, s-a bucurat și de sprijinul tacit sosit din partea conducătorului comunist Gheorghe Gheorghiu-Dej, care sentimental era legat de această mare întreprindere de importanță națională.

La sfârșitul perioadei Gheorghe Gheorghiu-Dej, s-a apropiat de finalizare construirea Combinatului de Celuloză și Hârtie din Dej, care a fost cea mai importantă unitate economică de la confluența Someșurilor. Actul de naștere al Combinatului este Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 203/23.03.1961. Combinatul a intrat în producție în anul 1966. Obiectivul inițial al C.C.H. Dej a fost valorificarea lemnului de rășinoase din Munții Carpații Orientali. În prima etapă s-a prevăzut ca circa 50% din producția proprie de celuloză albită să fie prelucrată în hârtie și destinată exportului.

O altă unitate industrială de importanță națională din Dej a fost Fabrica de Mobilă, azi Samus Mex S.A. Dej. Fabrica a luat naștere în urma H.C.M. nr. 203/23.03.1961. Pentru realizarea acestui obiectiv industrial începând cu anul 1962, în cadrul primei etape de construire, s-au investit 1 miliard de lei. Începând cu semestrul II al anului 1963 s-au livrat primele garnituri de mobilă pe piața internă. Dinamica producției a crescut an de an, cu mult peste capacitatea proiectată, mare parte din produsele realizate fiind destinate exportului.

Dezvoltarea industrială a orașului Gherla ia avânt după anul 1960. În acest an, prin Hotărârea Consiliului de Ministri nr. 6853, a fost definitivat profilul Combinatului de Industrializare a Lemnului. Acesta era constituit din mai multe secții de producție al căror scop era obținerea unor produse semifabricate și finite din lemn. Combinatul a funcționat cu mai multe secții: de placaj, de furnire estetice, fabrica de P.A.L. și secția scaune.

O altă unitate economică deschisă la Gherla este Fabrica de Confecții Metalice care a produs schele, ansambluri și părți din structuri ale unor întreprinderi industriale.

În pofida dezvoltării economice a orașului Gherla, singura unitate industrială care se înscrie în rândul marilor unități economice naționale, în perioada 1948-1965, rămâne Combinatul de Industrializare a Lemnului.

Etapa creării bazei tehnico-materiale a socialismului s-a extins pe o perioadă de două decenii, 1948-1965. În pofida intervenției samavolnice a statului comunist în dirijarea vieții economice se poate constata, pe lângă eficiență, însemnate eșecuri care dovedeau ineficiența sistemului. La temelia programului de dezvoltare economică socialistă a stat industrializarea

forțată. Planurile economice întocmite în vederea realizării acestui proces au fost, în pofida caracterului lor mobilizator, în multe cazuri rupte de realitate, bazate pe date fictive și imposibil de controlat. Planul de stat a fost un instrument riguros de control a vieții economice. Orice încălcare a prevederilor planurilor economice, era sosotită infracțiune cu consecințe grave pentru cei ce erau responsabili de realizarea planului. Deasemenea, s-a realizat un volum mare de investiții în economia românească, care a fost posibil datorită unei rate înalte a acumulărilor din venitul național. În procesul de industrializare forțată, conducerea comunistă nu a ținut seama de unele realități, de acțiunea obiectivă a legilor economice și de mecanismul prețurilor. Multe din întreprinderi s-au dovedit a fi nerentabile și acestea trebuiau subvenționate de stat. În felul acesta, eficacitatea economică a fost influențată negativ. Practica economică, a fost în multe privințe, în contradicție cu legea obiectivă a valorii.

Capitolul al IV-lea al tezei de doctorat(**Intensificarea procesului industrializării. Etapa construirii „ societății socialiste multilateral dezvoltate”**) face o radiografie a etapei „ Construirii societății socialiste multilateral dezvoltate”, 1965-1989, numită și etapa Nicolae Ceaușescu, cu accent pe procesul industrializării. Conceptul socialismului multilateral dezvoltat a primit contururi clare la Congresul X al partidului din anul 1969. Timp de 24 de ani cât a durat conducerea Ceaușescu, congresele partidului au continuat să stabilească directivele dezvoltării economice a țării noastre. Acestea prevedeau continuarea industrializării forțate în ritm ridicat și omogenizarea societății prin dispariția barierelor de clasă și proletarizarea întregului popor.

În perioada numită ceaușistă, s-au desfășurat Congresele X, XI, XII, XIII și XIV ale partidului comunist. Industrializarea forțată, precum și construcțiile megalomane au făcut ca odată cu Congresul al XI-lea al PCR, din anul 1974, planurile economice să fie tot mai greu de realizat. Cincinalul 1976-1980 a primit atributul „revoluției tehnico-științifice”, care preconiza dezvoltarea industriei construcțiilor de mașini și ale unor ramuri de vârf în cadrul acesteia. Directivele congreselor următoare au reluat ideile și obiectivele revoluției tehnico-științifice și preconizau continuarea fermă a politicii de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și a înaintării spre comunism. Cu începere din anul 1980 se fac simțite tot mai mult semnele crizei economice, care au dus la neîndeplinirea planului de stat și prezentarea unor date economice nerealiste și false, realități care la rândul lor au generat stabilirea unor obiective imposibil de realizat și au adâncit și mai mult criza, lipsind populația de bunurile necesare vieții. Consecințele sociale ale crizei au fost nemulțumirea crescândă a populației, colapsul și convulsiunile sociale care au culminat cu revoluția din decembrie 1989.

Fenomenele prezentate succint mai sus, economice și sociale, s-au manifestat pregnant și în zona Dej-Gherla. Zona geografică care se întinde la confluența celor două Someșuri a fost supusă industrializării forțate. S-a dezvoltat atât industria exploatării bogățiilor subsolului, a sării, cât și transporturile feroviare, dar și unele ramuri care nu aveau trecut, tradiții locale și erau lipsite de materii prime, cum era industria lemnului și celulozei.

Din datele existente, rezultă că, valoric, producția globală industrială pentru principalele întreprinderi, este mai mare în anul 1970 de 56,41 ori față de anul 1948, în anul 1975 crește de 86,06 ori, în anul 1980 este mai mare comparativ cu 1948 de 144,45 ori, iar în anul 1984, este mai mare de 200,91 ori comparativ cu anul 1948. Dinamica dezvoltării industriale a municipiului Dej, este prezentată în tabelul nr. 1:

Tabelul nr. 1
Dinamica dezvoltării industriale a municipiului Dej
- mii lei -

Unitatea	1948	1950	1955	1960	1965	1969	1970	1975	1980	1984
Fabrica de conserve	2.350	2.250	8.669	10.695	28.489	59.710	71.765	116.900	232.500	215.300
I.I.L. Bobilna	-	1.329	4.486	8.001	10.056	24.500	24.719	24.719	24.719	24.719
Fabrica de prod. refractare	2.666	5.925	9.384	23.854	50.545	44.051	65.800	89.933	89.933	89.933
Salina Ocna-Dej	6.545	13.115	8.830	10.201	16.777	24.322	27.072	36.000	46.000	53.200
Fabrica de mobilă	-	-	-	-	56.307	108.000	112.964	198.000	255.000	295.600
C.C.H.	-	-	-	-	-	321.000	339.850	529.400	1.021.800	1.644.000
TOTAL	11.561	22.619	31.369	52.751	166.174	581.583	642.173	994.952	1.669.952	2.322.752
Creștere față de 1948- ori	-	1,95	2,71	4,56	14,37	50,30	56,41	86,06	144,45	200,91

O mare parte din creșterea valorii producției globale s-a făcut pe baza creșterii productivității muncii. Astfel, în primii 20 de ani ai noii orânduiri, creșterea productivității muncii față de anul 1948 la principalele întreprinderi a fost în anul 1950 de 1,38 ori, în 1955 de 1,91 ori, în anul 1960 de 3,15 ori, în 1965 de 4,33 ori iar în anul 1970 de 8,45 ori.

Datorită dezvoltării accelerate a industriei a crescut și numărul de salariați și totodată au crescut și veniturile obținute de aceștia din salarii și implicit a crescut puterea de cumpărare și

nivelul de trai. Evoluția numărului de salariați la principalele întreprinderi productive din Dej se prezintă astfel (vezi tabelul nr. 2):

Tabelul nr. 2

Dinamica numărului total de salariați

Unitatea	1948	1950	1955	1960	1965	1969	1970	1975	1979	1980	1981	1984
Fabrica de conserve	57	54	109	129	320	469	550	805	901	1.341	1.410	1.012
I.I.L. Bobilna	-	115	135	229	288	435	450	450	450	450	450	450
Fabrica de prod. refractare	220	291	253	247	302	378	375	443	461	461	461	461
Salina Ocna-Dej	267	291	253	247	302	378	375	376	395	422	421	377
Fabrica de mobilă	-	-	-	-	850	1040	1058	1060	1.961	1.954	1.858	2.106
C.C.H.	-	-	-	-	-	1.472	1.452	1.934	2.024	2.065	2.167	2.602
TOTAL	644	916	926	938	2.160	4.107	4.268	5.068	6.192	6.693	6.767	7.008

Fondul de salarii și câștigul mediu lunar, între anii 1948-1970, la principalele întreprinderi productive din Dej, se prezintă astfel (vezi tabelul nr. 3 și 4):

Tabelul nr. 3

Fondul de salarii - mii lei -

Unitatea	1948	1950	1955	1960	1965	1968	1969	1970
Fabrica de conserve	205	160	638	1.448	4.118	6.728	8.507	8.931
I.I.L. Bobilna	-	348	1.099	3.520	3.738	5.391	6.493	7.587
Fabrica de prod. refractare	732	1.725	2.180	3.360	4.950	5.150	5.049	6.641
Salina Ocna-Dej	393	1.354	1.605	3.328	4.893	5.161	6.100	7.042
Fabrica de mobilă	-	-	-	-	9.044	15.329	15.287	17.339
C.C.H.	-	-	-	-	-	22.287	23.007	25.932
TOTAL	1.330	3.588	5.522	11.656	26.744	60.046	64.438	73.472

Tabelul nr. 4

Câștigul mediu lunar - lei/salariat -

Unitatea	1948	1950	1955	1960	1965	1968	1969	1970
Fabrica de conserve	300	247	486	935	1.070	1.210	1.126	1.190
I.I.L. Bobilna	-	277	679	1.279	1.079	1.158	1.240	1.331
Fabrica de prod. refractare	226	314	443	847	1.035	1.244	1.278	1.389
Salina Ocna-Dej	147	387	529	1.020	1.350	1.425	1.380	1.569
Fabrica de mobilă	-	-	-	-	885	1.275	1.226	1.385
C.C.H.	-	-	-	-	-	1.235	1.308	1.487
TOTAL fond salarii mii lei	1.330	3.588	5.522	11.656	26.744	60.046	64.438	73.472
Total nr. salariați	644	916	926	938	2.160	3.995	4.107	4.268
Total câștig mediu	173	326	499	1.038	1.030	1.260	1.253	1.391
Creștere față de 1948-%	100	188	288	600	595	728	728	804

Coordonatele temporale ale evoluției economice privitoare la realizările industriale și social culturale ale epocii Nicolae Ceaușescu, în municipiului Dej, se prezintă astfel: în 1966 intră în funcțiune etapa I pentru celuloză și hârtie la C.F.C.H.; 1967 se dă în funcțiune Fabrica de sucuri; 1969 se dă în folosință noua autobază; 1970 intră în funcțiune Fabrica de făină furajeră; 1973 se dezvoltă capacitatea de producție la C.F.C.H. prin realizarea etapei a II-a pentru celuloză din rășinoase; 1975 se dau în funcțiune noua Fabrică de conserve „11 Iunie” și Fabrica de produse lactate; 1976 la Refractoria se dezvoltă o nouă capacitate de producție de materiale refractare; - se inaugurează noua autogară care are o capacitate de 1.000 călători pe zi; - se inaugurează noul hotel „Someșul”, cu o capacitate de 132 locuri de cazare și 165 locuri pentru servit masa; - se dă în folosință noua policlinică cu o suprafață a spațiilor destinate cabinetelor de 2.940 mp; 1977 la Salina Ocna Dej se dezvoltă capacitatea de producție – sare gemă, care permit obținerea unei producții de 100.000 tone /an; - se dă în folosință noul spital cu o capacitate de 430 paturi; 1978 intră în funcțiune Fabrica de pectină cu o capacitate de 200 tone pe an; 1982 la C.C.H. se pune în funcțiune instalația de fabricat hârtie igienică cu o capacitate de 4.000 tone pe an; - la Mănăstirea produce energie electrică noua hidrocentrală; 1984 C.F.C.H. Dej – I.F.A Dej realizează instalația de celofibră tip bumbac cu o capacitate de 5.000 tone fibre celulozice vâscoză tip bumbac anual; 1985 începe construirea cartierului „1 Mai”; 1986 la C.F.C.H. este dată în folosință instalația de celofibră tip bumbac cu o capacitate anuală de 10.000 tone fibre; 1987 la C.F.C.H. se pune în funcțiune fabrica de celuloză chimică din foioase, cu o producție anuală de 40.000 tone celuloză chimică; 1988 este dată în folosință instalația pentru producerea sulfurii de carbon la C.F.C.H., cu o capacitate planificată de 45.000 tone pe an; 1990- la I.F.A. se realizează extinderea instalației de recirculare a apei cu 2.000 mc/h; 1991 I.R.E.C. realizează un atelier laboratoare de 1.000 mp; 1992 S.C. Someș(C.F.C.H.) pune în funcțiune instalația farmasorb, cu o capacitate planificată de 3.000 tone scutece pentru copii pe an și 400 tone pansamente absorbante pe an.

În epoca Ceaușescu, Depoul Dej-Triaș a suferit dese transformări, prin dotări, noi construcții, utilări și modernizări repetate. Unul din evenimentele cele mai de seamă din istoria și dezvoltarea depoului a fost procesul de dieselizare a tracțiunii feroviare. Acest proces a continuat și cu intrarea în componența parcului de locomotive al depoului, începând cu anul 1971 a locomotivelor diesel de mare putere. Modernizarea cea mai de seamă a transportului pe calea ferată a fost electrificarea care se introduce treptat.

Refrabaz S.A. Dej a fost o altă unitate pivot a industriei dejene. Istoria societății începe în anul 1920 când ia ființă Societatea anonimă „Uzinele Ardelene pentru Exploatarea de Trass”, care a fost înregistrată la Tribunalul Solnoc-Dăbâca la data de 30 octombrie 1920 cu un capital social de 3,5 milioane lei. Intrarea în funcțiune s-a făcut în luna septembrie 1921. Fondatorul acestei societăți anonime pe acțiuni la purtător, a fost Gartner Victor, arhitect din Bistrița. Unitatea a fost transformată în 1949 în societatea Sovrom-Construcții, calitate în care funcționează până în 1954. În perioada 1955-1961 producția este orientată spre obținerea materialelor prime necesare fabricării cărămizilor de șamot. Începând cu anul 1963 se începe fabricarea cărămizilor refractare bazice. Capacitatea de producție se mărește treptat, prin investiții noi, în perioada 1977-1985, peste 80% din producția întreprinderii a fost destinată beneficiarilor din industria metalurgică.

Întreprinderea de industrie locală „Bobâlna”, înființată în anul 1950 a fost cea mai însemnată întreprindere „mică” care a desfășurat activitatea și producția în domenii ca industria energiei electrice, a construcțiilor de mașini și prelucrarea metalelor, industria materialelor de construcții, industria prelucrării lemnului, industria alimentară și industria poligrafică. Activitatea întreprinderii a fost serios afectată în perioada anilor 1966-1970 de consecințele arondării administrative din anul 1968, când întreprinderea a predat o serie de secții la alte județe, cum ar fi Sălaj și Bistrița.

În anul 1909 a fost fondată Societatea de Electricitate pe acțiuni Someș. Fondatorul acestei societăți a fost Korniș Carol, moșier din comuna Mănăstirea. Această persoană a încredințat unor experți de specialitate întocmirea unui proiect de folosire a forței apei și transformarea ei în forță electrică, după ce s-a convins că moara țărănească instalată de el pe malul Someșului cu 10 pietrii și acționată de forța hidrolică, funcționează corect. Lucrările au fost începute în vara anului 1909 și au fost terminate în iunie 1910, astfel că în 15 iunie 1910, uzina electrică a început să funcționeze. În anul 1938 s-au produs 5.500.000 KWh, din care producția obținută prin forța hidrolică a reprezentat circa 40%. Anii construirii socialismului au însemnat și electrificarea integrală a zonei, precum și dezvoltarea Centrului de rețele electroenergetice Dej, care a asigurat suportul energetic al industrializării Dejului.

Întreprinderea de transporturi auto - Autobaza Dej, are o istorie veche întrucât exploatarea automobilelor pe drumurile publice începe în partea de Nord a Transilvaniei după primul război mondial. Începuturile transportului auto sunt puse în 1925, de Mera Vasile din Șimleu, un mecanic de mașini agricole, care cumpără de la reprezentanța Ford, un autovehicul

necarosat, pe care îl amenajează cu concursul unui rotar tot din Șimleu și cu ajutorul lui efectuează curse de călători pe diferite trasee. Ulterior transporturile se dezvoltă, apare transportul de mărfuri iar epoca comunistă înseamnă introducerea mai multor tipuri de autovehicole, diversificarea tipurilor de motoare, introducerea motoarelor diesel, creșterea confortului a siguranței și scăderea timpului de transport.

Ar fi incorect să nu menționăm aici și obiectivele economice care existau și funcționau în Dej înainte de anul 1948 întrucât și acestea au fost supuse proceselor ample de transformări prin care trecea societatea românească, au angajat forță de muncă, au beneficiat de investiții masive și au avut venituri mari. Cel mai vechi obiectiv economic este legat de istoria străveche a Dejului și implicit de exploatarea sării. Dinamica principalilor indicatori ai Salinei Ocna Dej este prezentată în tabelul nr. 5. În anul 1943 a fost înființată Întreprinderea de Industrializare a Legumelor și Fructelor, pentru a prelucra excedentul de legume și fructe de la confluența Someșurilor și a ocupa forța de muncă provenită din zona rurală, în special din comunele Mica și Unguraș, cu satele aparținătoare. Dinamica indicatorilor principali în deceniul 1975-1985 este prezentată în tabelul nr. 6.

Tabelul nr. 5

Dinamica principalilor indicatori ai Salinei

<i>Denumirea unității: I. Salina</i>									<i>Anul înființării: 1245</i>
<i>Organul tutelar (și sediul acesteia): C.S. București</i>									
<i>Profilul: ind. Alimentară</i>									
<i>Orașul: Ocna Dej</i>									
	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983
Producția globală industrială - milioane lei	36.0	35.9	28.9	32.5	38.0	46.0	71.8	68.8	61.8
Sare (tone)	310851	300087	319700	362500	471700	594700	617000	582000	534200
Numărul mediu al personalului	376	378	375	394	395	422	421	442	422
Productivitatea muncii - lei /lucrător	95694	94854	77152	82411	96286	109302	170952	158160	152593
Export - total - mii lei valută	14095	14443	16864	19641	25467	45390	119565	154095	183089
Investiții - milioane lei	16.1	18.3	16.5	9.3	10.9	11.0	2.5	7.1	7.3

Tabelul nr. 6

Dinamica indicatorilor principali I.P.I.L.F. în deceniul 1975-1985

Denumirea unității: I.P.I.L.F " 11 Iunie"							Anul înființării: 1943				
Organul tutelar (și sediul acesteia): C.L.F Buc.											
Profilul: ind. alimentară											
Orașul: Dej											
FIȘA UNITĂȚII											
	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Producția globală industrială - milioane lei	116.9	15.8	210.0	200.6	202.9	232.5	216.1	210.6	251.5	215.3	
Legume, fructe, pastă (tone)	11325	14976	15060	12559	13433	9735	10229	8000	8768	6572	
Dulceață (tone)	63	119	180	294	164	485	385	469	32	248	
Numărul mediu al personalului	805	969	1013	921	901	1341	1410	1031	1054	1012	
Productivitatea muncii - lei /lucrator	143235	258700	210637	218060	241564	228193	235147	316692	338949	318021	
Export - total - mii lei valută	2262	9839	12891	13072	12140	15828	46890	22680	46905	40736	
Investiții - milioane lei	21.3	9.3	12.1	10.6	13.6	13.2	11.6	6.8	3.7	4.9	53,3

Economia municipiului Dej a fost puternic afectată de efectele catastrofale ale inundațiilor din anul 1970. Valoarea totală a pagubelor pricinuite întreprinderilor și instituțiilor s-a ridicat la suma de peste 54.122 mii lei, din care 14.700 mii lei fonduri fixe.

În orașul Gherla, cea mai mare realizare în dezvoltarea industriei, a fost ridicarea Fabricii de Placaje și Plăci Aglomerate. Primele secții, au intrat în funcțiune încă în anul 1961 (Secția Placaj, apoi Secția Furnire și Fabrica P.A.L.). De o importanță deosebită a fost intrarea în funcțiune a Secției Mobilă, în cadrul combinatului C.P.L. în anul 1979. În anul 1980, s-a realizat o producție în valoare de 21.579 mii lei, având 206 muncitori, 6 maiștri și 3 personal TESA. În anul 1988, secția avea 381 salariați (din care 357 muncitori), care realizau o producție valorică de 49.847 mii lei, din care volumul destinat exportului, era reprezentat de produse în valoare de 41.392 mii lei.

Fabrica de confecții metalice „Someșul” Gherla, înființată în anul 1951, după o lungă perioadă de stagnare se dezvoltă impetuos în anii 1977-1988. În anul 1988 fabrica produce mobilier metalic pentru industria ușoară, precum și diferite mașini de găurit, frezat, etc., pentru alte unități.

În Gherla s-au dezvoltat mai mult întreprinderi mici, cu caracter cooperatist, care au produs bunuri pentru uzul populației, instalații și utilaje pentru alte întreprinderi, o parte însemnată din producție fiind destinată exportului.

Studiul documentelor referitoare la fostul județ Someș și raioanele Dej și Gherla, evidențiază faptul că, în politica de industrializare s-a mers până la fetișizarea planului de stat și nu s-a ținut seama de acțiunea legilor economice obiective, de considerente de rentabilitate, iar statul socialist a devenit regulator în domeniul vieții economice. Din aceste cauze a rezultat o ineficiență economică, în construirea așa zisei baze tehnico-materiale a socialismului.

Capitolul al V-lea al tezei (**Schimbările produse în structura socială. Recrutarea forței de muncă pentru industria din orașele Dej și Gherla**) analizează impactul industrializării și colectivizării agriculturii asupra stimulării și mobilității forței de muncă precum și asupra creșterii populației urbane. Datorită dezvoltării accelerate a industriei a crescut și numărul de salariați, precum și veniturile cetățenilor. Din studiul izvoarelor și a documentelor, rezultă faptul că industrializarea și colectivizarea agriculturii au avut un impact important asupra mobilității forței de muncă. Fenomenul trecerii forței de muncă din agricultură în industrie, prestări servicii și administrație se manifestă ca un proces continuu.

În privința municipiului Dej transferul forței de muncă, migrația rural-urban, a luat avânt în urma manifestării celor două procese economico-sociale: cooperativizarea și industrializarea. În condițiile orașului Dej, așezat în centrul ținutului Someșan, recrutarea forței de muncă pentru industrie s-a realizat, în cea mai mare parte, de pe un teritoriu care a avut o rază de 30 km, cu o suprafață de circa 1.000 kmp și din circa 50 de sate. În cazul municipiului Gherla acest teritoriu s-a extins pe o rază de 20 km.

Urmărirea datelor privitoare la forța de muncă ocupată în municipiul Dej, pe sectoare și ramuri de activitate, arată că în 1965 dintr-un total de 15.405 persoane salarizate, 3.170 au fost ocupați în industrie, iar în anul 1980 din 19.014 salariați, circa 8.000 erau ocupați în industrie. Datele sunt asemănătoare și în cazul municipiului Gherla.

În condițiile industrializării, un rol important în definirea socio-profesională și în schimbările intervenite în structura de clasă a avut pregătirea forței de muncă. Dezvoltarea învățământului, a cercetării științifice, pregătirea unor categorii socio-profesionale, a fost un obiectiv de primă mărime, capabil să răspundă nevoilor progresului. În formarea forței de muncă a existat o duplicitate în sensul că pe lângă pregătirea profesională s-a pus accent deosebit pe formarea moralei comuniste. Omul „multilateral dezvoltat” trebuia să corespundă în

primul rând din punct de vedere ideologic. Formarea trăsăturilor moral-volitve, a caracterului și a personalității, în sensul dorit de partid, a fost în atenția permanentă a factorilor educaționali. Afirmarea socio-profesională a individului era condiționată de nivelul ideologic al acestuia, de adeziunea față de principiile și normele propagate de partid.

În ceea ce privește pregătirea profesională a tineretului, s-a pus accent pe activitățile practice, apreciindu-se că formarea priceperilor și deprinderilor de muncă sunt mai importante decât pregătirea teoretică și de cultură generală. Ca urmare, liceele au primit, treptat, un profil industrial, în funcție de necesitățile economiei locale. Atât municipiul Dej cât și Gherla au fost orientate spre industria chimică și industria de prelucrare a lemnului.

Mișcarea naturală a populației orașelor Dej și Gherla indică o tendință de creștere în anii industrializării. Spre exemplu, populația orașului Dej era la 1930 de 15.110 locuitori, în 1926 de 19.281, în 1970 de 30.324, în 1980 de 35.200, iar în 1989 de 41.415 locuitori. Rezultă că sporul populației între 1948 și 1989 a fost de 26.305 locuitori. Același fenomen demografic, dar la o scară mai redusă, se petrece și în orașul Gherla. Acesta în 1948 a avut 6.663 de locuitori, ajungând în 1989 la 24.168 de locuitori.

În creșterea populației urbane sporul migratoriu reprezintă factorul principal de sporire. Ritmul de creștere al celor două orașe s-a realizat prin atragerea unui segment din populația rurală. Ritmul de creștere al celor două orașe someșene a avut un spor ridicat în anii 1966-1977 și datorită reducerii distanței și duratei deplasării în urma dezvoltării transporturilor.

Implicațiile industrializării în viața orașelor au fost multiple. Cele mai vizibile efecte s-au reflectat în structura economică a orașului și în structura de clasă.

Pentru perioada comunistă, urbanizarea a fost sinonimă cu industrializarea. Nu au fost luați în considerare alți indicatori legați de studiul de fezabilitate a orașului, de capacitatea sa de a susține întreaga populație care s-a deplasat spre oraș. De asemenea, odată cu procesul industrializării s-a diminuat zona agricolă a orașului, ceea ce a avut ca efect reducerea surselor de hrană. Creșterea populației Dejului și a Gherlei ca și a altor orașe ale țării nu a fost însoțită corespunzător de creșterea surselor de hrană.

Din analiza documentelor și a realităților din zona de confluență a Someșurilor, se poate trage concluzia că industrializarea și cooperativizarea agriculturii fiind impuse forțat și centralizat, au schimbat relația firească sat-oraș. Schimbările au avut ca efect proletarizarea atât a orașului cât și a satelor. Localitățile rurale din jurul Dejului și a Gherlei, ca urmare a migrației

spre oraș, s-au depopulat, iar nevoia de forță de muncă în agricultură a făcut ca statul să recurgă la munca voluntară ca formă a muncii forțate.

O altă formă de rezolvare a crizei economice în care se zbătea țara și ținutul someșan, mai ales după anii 1980, a fost încercarea de dezafectare a satelor și concentrarea forței de muncă în orașele agroindustriale. Se poate constata că au fost câteva localități rurale și în zona someșană care erau pe cale a deveni centre agroindustriale.

Creșterea populației Dejului și Gherlei, în anii socialismului, nu a fost susținută corespunzător și de creșterea surselor de subzistență. Împutinarea și chiar lipsa surselor de hrană a determinat o penurie de alimente care la rândul ei a fost una din cauzele convulsiunilor sociale care s-au manifestat în ultimii ani ai deceniului al nouălea. Se poate constata că pentru perioada comunistă urbanizarea a fost identică cu industrializarea. În acest proces nu s-a ținut cont de indicatori legați de fezabilitatea orașului, de capacitatea sa de a susține întreaga populație din aglomerarea urbană.

În lucrare s-au scos în evidență efectele multiple pe plan social ale industrializării, mutațiile și schimbările intervenite în structura socială și profesională a populației din zona Dej-Gherla.

BIBLIOGRAFIE

Izvoare

A. Izvoare arhivistice

1. Arhivele Naționale ale României, *Arhiva Primăriei Municipiului Dej*;
2. Arhivele Naționale ale României, *Arhiva Primăriei Municipiului Gherla*;
3. Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj, *Arhiva Camerei de Agricultură a județului Someș*;
4. Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj, *Arhiva Camerei de Comerț și Industrie a județului Someș*;
5. Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj, *Arhiva Prefecturii județului Someș*;
6. Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj, *Arhiva Comisiei județene Someș de naționalizare a întreprinderilor*;
7. Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj, *Arhiva Comitetului Provizoriu al județului Someș*;
8. Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj, *Arhiva Secției Gospodărie Comunală și Industrie Locală Someș-Dej*;
9. Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj, *Arhiva Comisiei județene Someș privind naționalizarea unor imobile*;
10. Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj, *Arhiva Comisiei județene Someș privind raionarea teritoriului*;
11. Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj, *Arhiva Comitetul județean PMR Someș*;
12. Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj, *Arhiva Sfatului Popular Regional Cluj, Secția Gospodăriei Comunale*;
13. Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj, *Arhiva Cooperativelor de consum din județul Someș*;
14. Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj, *Arhiva Sfatului Popular al Regiunii Cluj, Comitetul Executiv al Raionului Dej*;

15. Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj, *Arhiva Sfatului Popular al Regiunii Cluj, Comitetul Executiv al Raionului Gherla*;

16. Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj, *Arhiva Sfatului Popular al Regiunii Cluj, Sfatul Popular al Raionului Dej*;

17. Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj, *Arhiva Sfatului Popular al Regiunii Cluj, Sfatul Popular al Raionului Gherla*;

18. Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj, *Arhiva Comitetului Municipal P.C.R. Dej*;

19. Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj, *Arhiva Comitetului Orășenesc P.C.R. Gherla*;

20. *Referat asupra dezvoltării economico-sociale*, Primăria Municipiul Dej, PCR, Comitet Municipal Dej, 43/1971;

B. Izvoare editate

21. *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei* (Protocoalele conventului de la Cluj-Mănăstur), vol. I, Budapeșt, 1990;

22. *Caietul Statistic al Municipiului Dej*, vol. I, anii 1965-1984, Direcția Județeană de Statistică Cluj;

23. *Caietul Statistic al Municipiului Dej*, vol. II, anii 1985-1995, Direcția Județeană de Statistică Cluj;

24. *Caietul Statistic al Municipiului Gherla*, vol. I, anii 1965-1984, Direcția Județeană de Statistică Cluj;

25. *Caietul Statistic al Municipiului Gherla*, vol. II, anii 1985-1995, Direcția Județeană de Statistică Cluj;

26. *Călători străini despre Țările Române*, vol.II, Editura Științifică, București, 1970;

27. *Documente privind Istoria României, C, Transilvania*, veac XIII, vol.II, s.a.;

28. *Documente privind Istoria României, C, Transilvania*, veac XIV, vol.II, s.a.;

Lucrări generale

1. Alexandrescu I., *6 martie 1945: masele populare - forța hotărâtoare în instaurarea puterii revoluționar democratice*, Editura Politică, București, 1982;

2. Ardevan, M. Radu, *Circulația monetară în așezarea romană de la Gherla, județul Cluj*, în *Ephemeris Napocensis*, III, 1993;

3. Bărbulescu, M., Deletant, D., Hitkins, K., Papacostea, S., *Istoria României*, Editura Enciclopedică, București, 1998;
4. Berindei, D., coordonator [în colaborare cu: N. Adăniloae, M. Iacobescu], *Istoria românilor. Constituirea României moderne (1821-1878)*, vol. 7/1. Editura Enciclopedică, București, 2003;
5. Blaga, I., *Industrializarea*, Editura Științifică, București, 1983;
6. Bolovan, I., *Transilvania între revoluția de la 1848 și Unirea din 1918*, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 2000;
7. Bozga, V., *Istoria economiei naționale*, Editura ASE, București, 1996;
8. Bucur, Ioan-Marius, Țărău, V., *Strategii și politici electorale. Alegerile parlamentare de la 19 noiembrie 1946 din România*, Centrul de Studii Transilvane/Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1998;
9. Colectiv, *Istoria Românilor*, Editura Enciclopedică, București, 2001-2003;
10. Colectiv, *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, București, 1971;
11. Constantinescu, N., *Istoria economică a României*, Editura Economică, București, 2000;
12. Dobrinu, D., Iordachi, C., Popescu, Gh., *Dezvoltarea economică în profil teritorial a României 1900-1985*, Editura Sincron, Cluj-Napoca, 1994;
13. Dobrinu, D., Iordachi, C., *Țărănimea și puterea, Procesul de colectivizare a agriculturii în România (1948-1962)*, Editura Polirom, Iași 2005;
14. Du Bois, Pierre, *Ceașescu la putere: anchetă asupra unei ascensiuni politice*, Editura Humanitas, București, 2008;
15. Durandin, C., *Istoria românilor*, Institutul European, Iași, 1998;
16. Durandin, D., *Nicolae Ceaușescu: Verites et mensonges d'un roi communiste*, Paris, 1990;
17. Fisher-Galani, St. A., *România în secolul al XX-lea*, New York, 1970;
18. Giurescu, C.C., *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Ed. a II-a, Editura Albatros, București, 1975;
19. Giurescu, D. C., *Istoria românilor. Volumul IX: România în anii 1940-1947*, Editura Enciclopedică, București, 2008;
20. Hitkins, K., *Români. 1774-1866*, Editura Humanitas, București, 1998;

21. Iorga, N., *Istoria românilor*, ediția a II-a, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988-2002;
22. Kádár, J., *Szamosujvár szab. kiróváros a várés az uradalom története(Istoria orașului regal liber Gherla și a domeniului Gherlei)*, Dej, 1903;
23. Kádár, J., *Szolnok-Dobokavármegye monographiája* (Monografia comitatului Solnoc-Dăbâca), vol.III, Dej, 1900;
24. Manoilescu, M., *Rostul și destinul burgheziei românești*, Editura Athena, Ed. II, București, 1997;
25. Manoilescu, M., *Forțele naționale productive și comerțul exterior: Teoria protecționismului și a schimbului internațional*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986;
26. Moiche, Carmilli-Weinberger, *Istoria evreilor din Transilvania*, Editura Enciclopedică, București, 1994;
27. Pascu, Ș., *Meșteșugurile din Transilvania*, Editura Academiei, București, 1953;
28. Pascu, Ș., *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I-IV, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1972-1989;
29. Pop, Gr. P., *Județul Cluj*, Editura Academiei Române, București, 2007;
30. Puie, I., *Istoria economiei*, Editura ASE, București, 1993;
31. Retegan, S., Cipăianu, G., Dumitru, S., Mureșanu, C., *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între 1849-1919. Documente*, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 1996;
32. Retegan, S., coordonator, Cipăianu, G., *Documente privind mișcarea națională a românilor din Transilvania între 1848-1918*, volumul II, Editura Academiei Române, București, 2004; volumul III, 2006;
33. Rüz – Fogarasi, E., *Privilegiile și îndatoririle orașelor din Transilvania*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003;
34. Soulet, Jean- Francois, *Istoria comparată a statelor comuniste*, Editura Polirom, Iași, 1998;
35. Știrban, M., Bucur, M., Cosma, G., Sălăgean, M., Țărău, V., Ivan, A., *Istoria Contemporană a României*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2001;
36. Tănase, St., *Elite și societate. Guvernarea Gheorghe Gheorghiu-Dej 1948-1965*, Editura Humanitas, București, 2006;

37. Tigran, Gr., *Istoria și cultura poporului armean*, Editura Științifică, București, 1996;
38. Tomescu-Dubrow, I., Intergenerational Social Mobility in Romania, in *International Journal of Sociology*, 2006, vol. 36(1);
39. Țărău, L., Țărău, V., *România și relațiile internaționale în secolul XX*, Editura Clusium, Cluj, 2000;
40. Vese, V., Pușcaș, V., *Dezvoltare și modernizare în România interbelică 1919-1939*, Editura Politică, București, 1988;

Lucrări speciale

1. Alexandrescu, I., *Economia României în primii ani postbelici (1945-1947)*, București, 1986;
2. *Anuarul demografic al R.S. România*, 1974;
3. *Anuarul statistic al R.S.R.*, 1986;
4. Ardevan, R., Dordea, I., Dragomir, L., Matei, Al., *Îndrumător în Arhivele Statului. Județul Cluj*, s.n., București, 1985;
5. Axenciuc, V., *Evoluția economică a României: cercetări statistico-istorice 1859-1947*, Editura Academiei Române, București, 1992-1996;
6. Axenciuc, V., *Formarea sistemului industrial modern în România: etapa 1859-1914: demarajul industrializării*, Editura Academiei Române, București, 2008;
7. Blaga, I., *Industrializarea: schița unei teorii contemporane*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983;
8. Ionițiu C., *Cartea de aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. I-III, București, 1995-1997;
9. Ciumara, M., *Economie politică și interesul național*, Editura Expert, București, 1997;
10. Csucsuja, I., *Istoria pădurilor din Transilvania 1848-1914*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1998;
11. Deletant, D., *Teroarea comunistă în România: Gheorghiu-Dej și statul polițienesc 1948-1965*, Editura Polirom, Iași, 2001;
12. Iancu, Gh., Țărău, V., Trașcă, Ott., *Colectivizarea agriculturii în România. Aspecte legislative. 1945-1962*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000;
13. Kiss, Fr., *Târguri și târgoveți în Dej*, Editura Samus, vol.IV, Dej, 1999;

14. Mânzat, G., *Monografia oraşului Dej*, Bistriţa, 1926;
15. Measnicov, I., *Demografia oraşelor României*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977;
16. Nedelea, M., *Istoria României în date 1940-1995*, Editura Niculescu, Bucureşti, 1997;
17. Onişoru, Gh., *Instaurarea regimului comunist în România*, s.n., Bucureşti, 2002;
18. Orăscu, Ş., *Ceauşismul. România între anii 1965 şi 1989*, Editura Albatros, Bucureşti, 2006;
19. Pascu, V., *Regimul totalitar comunist în România (1945-1989)*, volumul I-II, Editura Clio Nova, Bucureşti, 2007;
20. Pascu, Ş., *Populaţie şi societate, Studii de demografie istorică*, vol. I, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1972;
21. Păun, N., *Rolul statului în viaţa economică a României în perioada interbelică: evoluţia doctrinară şi instituţională*, Cluj-Napoca, s.n., 1991;
22. Păun, N., *Viaţa economică a României 1918-1948*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009;
23. Popescu, Gh., *Dezvoltarea economică în profil teritorial a României, 1900-1985*, Editura Sincron, Cluj-Napoca, 1994;
24. *Repertoriul arheologic al judeţului Cluj*, Cluj-Napoca, 1992;
25. Robert Henry, L., *Rumania. Political Problems of an Agrarian State*, Archon Books, New Haven, Connecticut, 1969;
26. Rűsz – Fogarasi, E., *Tűrgurile Dejului în evul mediu*, Editura Medievalia, Satu Mare, 1999;
27. Sălăgean, M., *Administraţia sovietică în Nordul Transilvaniei (noiembrie 1944 – martie 1945)*, Centrul de Studii Transilvane/Fundaţia Culturală Română, Cluj-Napoca, 2002;
28. Csucsuja, Ş, Báthori, L., Iancu, Gh., Ştirban, M., *Dezvoltarea întreprinderilor metalurgice din Transilvania*, Editura Studium, Cluj-Napoca, 2003.
29. Ţărău, V., *Alegeri fără opţiune. Primele alegeri parlamentare din centrul şi estul Europei după încheierea celui de-al doilea război mondial*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2005 ;